P. P. PANAITESCU
Profesor la Universitatea din București

ALEXANDRU CEL BUN
LA CINCI SUTE DE ANI DELA MOARTEA LUI

CARTE DE AMINTIRE TIPĂRITĂ DE
MINISTERUL INSTRUCȚIEI, CULTELOR ȘI ARTELOR

P. P. PANAITESCU
Profesor la Universitatea din București

ALEXANDRU CEL BUN

LA CINCI SUTE DE ANI DELA MOARTEA LUI

CARTE DE AMINTIRE TIPĂRITĂ DE
MINISTERUL INSTRUCȚIEI, CULTELOR ȘI ARTELOR

ALEXANDRU•CEL•BUN

•1400—1432•

DE•SINE•STAPANI••
TOR•A•TOATA•MOL•
DOVALAHIA•SI•A•MA
LULUI•MARII•••••

INTRODUCERE

Cinstirea marilor figuri ale trecutului nu este numai o datorie faţă de cei plecaţi dintre noi, un cult al morţilor, tot aşa de vechiu ca omenirea, este şi o întărire a temeliei pe care stă un popor. Dacă ceeace are un neam azi ca bunuri materiale: ogoare desţelenite, sate şi oraşe aşezate, sau ca bunuri sufleteşti: cultura, biserica, ideile conducătoare, îşi găseşte obârşia cu multe sute de ani înapoi în trecut, acel neam are o temelie veche şi încercată, el va fi ca o stâncă nezguduită în credinţele lui, căci aceste credinţe au fost încercate multă vreme, au suferit multe ispite şi loviri şi totuşi au rămas neschimbate.

Şi noi Românii ne putem uita înapoi cu încredere asupra drumului ce am străbătut. Am avut voevozi viteji cari şi-au apărat ţara cu sabia, ajutaţi de o mână de oameni strânşi în jurul lor, am avut boeri înţelepţi scriitori şi gospodari, ţărani cuminţi şi răbdători ca puterile mute ale firii. Pe umerii lor stă sprijinită România de azi.

Cu cinci sute de ani înainte, în ziua Anului Nou, a închis ochii unul dintre aceşti întemeietori

de ţară: Alexandru voevod, domn al Ţării Moldovei, numit de către urmaşi, cel Bun. Descălecător de sate în ţinuturi pustii, ziditor de mănăstiri în care răsuna glasul călugărilor, aducând laudă lui Dumnezeu, a deschis drumuri negustorilor care treceau în pas domol cu carele încărcate de mărfuri, sau care le descărcau din corăbii înalte cu pânze la gurile Dunării, a întărit prin legături trainice cu vecinii siguranţa ţării, dela munte până la mare. Războinic n'a fost, nu pentru că nu ştia să-şi apere hotarele, dar pentru că a ştiut să ţie pacea cinstit şi temut de toţi. Puterea lui a stat în aceea că, deasupra socotelilor viclene ale vrăjmaşilor, a fost totdeauna drept şi credincios cuvântului dat, ceeace a făcut să cadă arma din mâinile pizmaşilor. De aceea amintirea lui se cuvine s'o cinstim azi şi această cărticică are de scop s'o împrospăteze pentru cei ce ar dori să cunoască acele vremuri lăudate ale strămoşilor.

I

NEAMUL LUI ALEXANDRU CEL BUN ŞI URCAREA LUI IN SCAUN

Alexandru cel Bun făcea parte din familia Muşatinilor, care a domnit în Moldova două veacuri şi i-a dat pe cei mai mari cârmuitori, ca Ştefan cel Mare şi Petre Rareş. Cel dintâiu domn al ţării libere, descălecător din Maramureş, Bogdan, n'a avut decât un singur urmaş în scaunul domnesc, după care neamul său s'a stins după spiţa bărbătească. Bogdan avea însă o fiică Margareta sau Muşata, căsătorită cu un boier Costea şi fiul lor a luat domnia la 1374, numindu-se Petre Muşatin, adică al Muşatei, căci după mamă avea drept la domnie. Cu el începe un lung şir de voevozi din acest neam domnesc, care a zămislit slava ţării Moldovei. După moartea lui Petre Muşatin, domnul care cel dintâiu jurase credinţă ca vasal regelui Vladislav al Poloniei, a urmat în scaunul dela Suceava fratele său, Roman Vodă (1391—1394), acesta a fost părintele lui Alexandru cel Bun. Roman se întitula, mândru, « marele autocrat, domn, Io. Roman voevodul ţării Moldovei dela plaiuri

şi până la mare », căci hotarele ţării ajunseseră până la limanul Nistrului. El stetea la curtea lui din Suceava împreună cu maica lui, Muşata, şi cu fiii lui, Alexandru şi Bogdan. Dar regele polon, suzeranul său, se mâniase pe dânsul pentru legăturile ce avea cu Ungurii şi de aceea a pus să fie prins şi închis într'o cetate în Polonia, unde a stat mulţi ani, iar scaunul părintesc a fost dat unui uzurpator viteaz, Ştefan (1394—1399). Dela început aceste domnii scurte şi turburate arătau soarta schimbătoare şi chinuită ce era hărăzită Moldovei. Pretendenţii din neamul domnesc se luptau între dânşii, chemând în ajutor ţările străine: Ungaria şi Polonia, care găseau astfel un prilej nimerit să umilească şi să micşoreze ţara. In Polonia se afla Ivaşcu, fiul lui Petre cel dintâiu, Roman, eliberat de Poloni după ce jurase că nu se va plânge nici odată, nici nu va cere nimănui socoteală pentru zilele cât stătuse închis; în ţară se ivise pentru puţină vreme un domn anume Iuga zis Ologul, fiu al lui Petre şi văr cu Alexandru. Acesta împreună cu celălalt frate Bogdan se afla sub ocrotirea puternică a domnului muntean Mircea cel Bătrân. Toţi luptau pentru scaun, căci aveau drept la moştenirea lui, nu numai fiul cel mai mare al domnului răposat, ci şi fraţii, fii mai tineri şi toţi acei cari erau din « os de domn ». Intre ei hotărau boierii sau adesea, din nefericire, străinii. Dintre toţi aceşti pretendenţi cari la anul 1400 se certau pe domnia Mol-

dovei izbânda rămase totuşi celui mai vrednic, lui Alexandru fiul lui Roman. El veni cu ajutor dela Mircea, aşa dar cu ajutor românesc, nechemând limbi străine în ţară; iar vestitul domn al Ţării Româneşti «luă la sine», cum zice cronica cea mai veche, pe Iuga Ologul, adică îl luă prins, ca să nu mai turbure domnia lui Alexandru. Celelalte rude ale lui rămase în Polonia nu mai încercară să-l clintească din scaunul domniei, aşa că el se aşeză trainic şi domni 32 de ani, lucru ne mai văzut până la dânsul în Moldova.

II

MOLDOVA, HOTARELE ŞI VECINII EI IN VREMEA LUI ALEXANDRU CEL BUN

Intemeietorii Moldovei veniţi din Maramureş domneau la început peste o ţară mică ce cuprindea numai valea râului Moldova, de aceea se numea ţara după numele acestei ape, pe malurile căreia se afla şi cea dintâi capitală, Baia sau Cetatea Moldovei. Dar foarte curând hotarele se întinseră prin unirea cu alte voevodate mici, până la gurile Nistrului şi ale Dûnării; Roman Vodă, tatăl lui Alexandru e cel dintâi care stăpâni dela munte până la mare, iar capitala lui era acum la Suceava.

In vremea lui Alexandru cel Bun hotarele Moldovei se întind dela apus la răsărit, depe culmile Carpaţilor până la Nistru. La Nord o parte din

Buçovina de azi cu cetatea Țețina și țara Șepinițului dincolo de Prut țineau de Polonia și Alexandru le dobândi câțiva ani după urcarea în scaun împreună cu Pocuția. La Sud hotarul Moldovei către Țara Românească ajungea până la Milcov, numai cetatea Crăciunei, pe malul acestui râu, ținea de țara vecină. In spre Basarabia Cetatea-Albă, veche așezare bizantină și apoi genoveză cu numele Maurocastron (Cetatea-Neagră!) sau Moncastro, trecuse în stăpânirea domnilor dela Suceava. La Dunăre însă, la Chilia-Veche (sau Lico-stomo) și ea o fostă așezare genoveză, păzeau Muntenii lui Mircea cel Bătrân. Chilia veche era pe o insulă a brațului dunărean ce-i poartă numele, dar stăpânirea munteană se întindea și dincolo de Dunăre, cuprinzând o fâșie din sudul Basarabiei de azi. Această fâșie de pământ e trecută în titlul măreț al lui Mircea cu numele de « Părțile Tătărești », pentru că aceste părți fuseseră cucerite în adevăr dela Tătari. Moldovenii însă aveau nevoie pentru negoț de schelele dela Dunăre și de aceea începură lupte lungi între ei și Munteni pentru stăpânirea acestor locuri. Când aceste « părți tătărești » căzură în sfârșit în mâinile Moldovenilor ei le-au botezat « *Basarabia,* » pentru că le luaseră dela țara Basarabilor munteni (Muntenilor le ziceau Basarabi). Numele acesta a rămas multă vreme legat de părțile de miază zi de lângă gurile Dunării, și numai la 1812, când Rușii răsluiră Moldova dintre Nistru și Prut i-au

pus numele Basarabia, întinzând asupra acestei părţi de ţară numele făşiei dela Sud.

Vecinii Moldoveni în vremea lui Alexandru cel Bun erau mari şi puternici, nemăsurat mai mari ca întindere de cât această ţară mică. La Nord şi răsărit se afla Polonia, unde domnea regele Vladislav Iagiello, care unise printr'o căsătorie Litvania, ţara lui de baştină, cu Polonia. Această ţară se întindea nu numai unde este azi, ci avea în stăpânire şi Ucraina până la Nipru, unde se găsea la marginea Moldovei ţinutul Podoliei. De fapt Ucraina ţinea de Litvania, care, deşi unită cu Polonia, avea o cârmuire deosebită sub un mare cneaz, Vitold (sau Alexandru), vărul regelui Vladislav. In Ungaria domnea atunci regele Sigismund, de neam german, care ajunse mai târziu împărat roman (în Germania). Ungaria vedea cu ochi răi supunerea Moldovei faţă de Poloni şi ar fi vrut s'o aibă ea supusă, dar turburările din lăuntru împiedecară pe regele Sigismund să-şi revendice pretenţiile cu armele în timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

In Ţara Românească domnea Mircea cel Bătrân care a fost prieten al lui Alexandru şi al Poloniei, aşa că de această parte n'aveau Moldovenii de cine să se teamă. Cât timp a ţinut Mircea ţara Dobrogei, a ţinut prin aceasta şi pe Turci departe de hotarele moldoveneşti, însă după ce această provincie a fost luată de păgâni, primejdia cea mare s'a apropiat şi de ţara lui Alexandru, aşa încât

acesta a fost cel dintâi domn moldovean care a dat lupte cu Turcii.

Primejdii și amenințări erau destule la aproape toate granițele, dar Alexandru știu să-și întocmească bine țara, așa încât putu s'o păstreze întreagă în tot timpul lungii sale domnii.

III

INTOCMIREA ȚĂRII: BISERICA, MĂNĂSTIRILE

Când ne gândim astăzi la întocmirea unei țări, ne gândim în primul rând la așezămintele politice, la finanțe și negoț; în Evul Mediu, deși aceste lucruri își aveau însemnătatea lor, dar în primul rând temelia pe care stătea țara era credința, pe ea se întemeia și jurământul boerilor față de domn și încrederea poporului într'însul și în cârmuire, pentru ea își puneau viața oștenii.

De aceea să nu ne mirăm că prima grije a lui Alexandru a fost biserica, întărirea, înzestrarea și cinstirea ei.

Sub cei dintâi domni țara Moldovei nu avusese erarhi înalți bisericești: mitropolit și episcop, pentrucă ei trebuiau să fie sfințiți de patriarhi sau mitropoliți ortodoxi de peste graniță și țara nu era încă așezată. Cel dintâi mitropolit al Sucevei a fost Iosif, de neam moldovean, uns în vremea lui Roman-Vodă, tatăl lui Alexandru, sau poate chiar mai înainte. El fusese sfințit de un mitro-

polit ortodox din părţile rutene, Antonie dela Haliciu; Patriarhia dela Constantinopol nu voi însă să-l recunoască de păstor legiuit al bisericii moldoveneşti, căci ar fi dorit să puie în scaunul arhipăstoresc nou înfiinţat pe un grec, aşa cum făcuse în Ţara Românească. Moldovenii însă se arătară dârji în apărarea drepturilor lor, ei nu primiră pe mitropolitul grec trimes dela Ţarigrad, aşa că patriarhul supărat aruncă afurisenia asupra bisericii moldoveneşti. In această stare găsi biserica Alexandru cel Bun la urcarea sa în scaun: Iosif îşi urma păstoria, dar biserica rămăsese sub blestem. Alexandru, care era un om evlavios, vedea cu durere acest lucru şi dela început a făcut totul ca această nemeritată ocară să fie ridicată. El se rugă de patriarhul dela Constantinopol prin soli trimişi anume acolo să binecuvinteze pe mitropolitul Iosif al Moldovei, să ridice anatema ce apăsa asupra lui şi a bisericii: «Cine vrea, calcă în picioare biserica noastră şi se pare că avem episcop, dar nu-l avem», ziceau solii moldoveni. Incă din Iulie 1401, deci în al doilea an al domniei lui Alexandru, plecară spre Moldova trimişii patriarhiei în frunte cu bulgarul Grigore Ţamblac, ca să inspecteze biserica moldovenească şi să vadă dacă se cuvine ca Iosif să fie recunoscut ca mitropolit legiuit.

Aceasta era însă numai pentru formă, patriarhul ştia că Moldovenii nu vor primi un grec de mitropolit şi astfel se văzu silit să recunoască pe Iosif, ceeace şi făcu îndată ce primi raportul trimişilor

săi. Astfel izbânda rămase de partea ţării şi anatema fu ridicată.

Curând după aceea, Alexandru dădu un hrisov solemn pentru mitropolia Moldovei din Suceava, amintind de toţi strămoşii săi, începând cu Bogdan întemeietorul, prin care îi dărui două sate Avereştii şi Hreaţca lângă Suceava (1403).

Alături de mitropolia Sucevii, care e numită la începutul domniei episcopie, pentrucă nu avea alte episcopii supuse, Alexandru întemeiază două episcopii noi, cea dela Roman sau Cetatea Nouă (Novo-grad), oraş înfiinţat de tatăl său, Roman-Vodă, şi a doua la Rădăuţi. Astfel erarhia bisericească în Moldova era desăvârşită şi recunoscută şi în afară la celelalte popoare ortodoxe. Mitropolia Sucevii era aşezată pe atunci în biserica zisă a Mirăuţilor (mai târziu s'a mutat la Sf. Gheorghe, clădită la începutul veacului al XVI-lea). Această biserică a Mirăuţilor, aşa de venerabilă şi de veche, este astăzi cu totul desfigurată şi batjocorită de către arhitecţii austriaci, cari au lucrat la « restaurarea » ei. Pictura veche de frescă a fost dată jos şi înlocuită cu una ce aminteşte firmele dela bâlciu, iar acoperişul este verde şi roşu aprins, un lucru ce stârneşte râsul. Aceasta nu e opera Turcilor sau a altor păgâni, ci a învăţatului arhitect Romstorfer!

Alături de erarhia bisericească a episcopilor şi a mitropolitului, a înflorit în vremea lui Alexandru cel Bun şi viaţa mănăstirească, a cărei însemnă-

tate pentru păstrarea învăţăturii, într'o vreme în care nu erau şcoli, este covârşitoare. Acolo, în mănăstiri, au fost singurii noştri cărturari din Evul Mediu şi de acolo îşi lua domnul diecii şi grămăticii, adică funcţionarii cancelariei domneşti.

Primele mănăstiri în ţările noastre se datoresc călugărului Nicodim, socotit de urmaşi ca sfânt. El era probabil de neam grec, însă după ce a stat câtăva vreme la Sfântul Munte, a fost chemat de craiul Sârbilor, Lazăr, care l-a însărcinat cu mai multe solii bisericeşti şi în cele din urmă cu mulţi călugări sârbi a trecut în Ţara-Românească pe la 1370, înfiinţând acolo sub scutul domnesc două mănăstiri, Vodiţa şi Tismana. In scurtă vreme, începutul făcut de Nicodim se întări şi se îmmulţi. O mulţime de mănăstiri se iviră în toată ţara şi călugării învăţaţi scriau şi lăudau pe Domnul. Din Ţara-Românească ucenicii lui Nicodim trecură şi peste graniţă, în celelalte ţinuturi locuite de Români: în Ardeal, unde înfiinţară mănăstirea Prislopului şi în Moldova, unde puseră temeliile celei dintâi mănăstiri, a Neamţului. Incă din vremea lui Petre Muşatin, unchiul lui Alexandru cel Bun, ei erau acolo şi domnul binecuvântase rugile lor, dăruindu-le două sate, două mori de apă şi o vie şi luându-i sub apărarea sa domnească.

Alexandru cel Bun a urmat pilda unchiului său şi a întărit şi a mărit dania lui, înzestrând Neamţul unit într'o singură administraţie cu Bistriţa, cu alte sate, bălţi cu peşte, prisăci de albine, mori,

butii de vin din viile domnești, din care trebuia să se dea, zice dania domnească, o cupă fiecărui călugăr la trapeză să bea joia în sănătatea domnului și marțea în sănătatea doamnei, «cât va fi în viață, aceasta să se cânte nouă, pentru sănătatea noastră, iar după moartea noastră, pentru mântuirea noastră». El lasă cu blestem grozav, cum se obișnuia pe atunci, ca urmașii lui să nu-i strice dania «pentrucă am dat și am întărit cu tot gândul nostru cel bun».

Insă evlavia bunului domn nu se mulțumea cu întărirea mănăstirilor rămase dela strămoși. El voia să aibă locașuri de închinare ridicate din temelie de dânsul, ca să poată apare înaintea lui Hristos și a Sfinților, purtând, ca dovada unei fapte bune, mănăstirea sa în palme, așa cum erau zugrăviți ctitorii (fundatorii) locașurilor sfinte pe pereții dinlăuntru ai bisericilor.

Dela începutul domniei el puse să se zidească în Bucovina de azi mănăstirea Moldovița, pe care o înzestrează după obiceiul mănăstirilor domnești cu sate și averi și pe lângă aceasta și cu sălașe de țigani robi pentru slujba călugărilor. Mănăstirii Moldovița i se dădu și venitul unor vămi luate la târguri dela negustori.

Dar cea mai însemnată mănăstire a lui Alexandru este Bistrița, în județul Neamțului, pe râul Bistrița, locaș menit să fie și locul de odihnă de veci al marelui voevod. Incă din 1407 și de atunci până la sfârșitul domniei, o mulțime de danii

înzestrează și îmbogățesc această mănăstire. Alături de domn boierii și rudele domnești dăruesc și ei din satele și averile lor mănăstirilor întemeiate de domn. Astfel, Stan Bârlici dă satele sale Provorotie și Oprișinți, Moldoviței, iar doamna Ana la moartea ei lasă moștenire aceleeași mănăstiri satul Vaculinții. Doamna avea mănăstiri ale ei proprii, astfel Marena, o altă soție a lui Alexandru, stăpânește mănăstirea Vâșnevăț în Basarabia, numită azi mănăstirea Căpriana. Această mănăstire fusese dăruită doamnei de către însuși Alexandru, « ca să-i fie uric (proprietate) cu tot venitul și cu toate lucrurile folositoare, care țin de această mănăstire, ei și copiilor ei, iubitului nostru Petru și altor fii și fiice ale noastre, care vor fi din doamna Marena și copiilor lor și nepoților lor și răstrănepoților lor ».

Chiar boierii aveau mănăstiri în proprietate particulară, cum se pomenește de fiii lui Ivan Vornicul, cari aveau « mănăstirea lor » la Humor, în Bucovina. Așa prin mănăstirile pomenite și altele încă, de pildă Probota, viața călugărească se întinse în vremea lui Alexandru peste întreaga țară, chezășie tare cum că Dumnezeu va lua sub apărarea lui evlaviosul neam al Moldovenilor și pe domnul lor.

IV
GRIGORE ȚAMBLAC

Am văzut că în fruntea delegației trimisă de patriarhia din Constantinopol în Moldova, pentru

ca să vadă dacă se cuvine să recunoască pe mitropolitul Iosif, se afla Grigore Ţamblac. Acest învăţat egumen nu s'a mulţumit numai cu împlinirea soliei cu care era însărcinat, ci a rămas în Moldova, unde prin predicile, învăţăturile şi scrierile lui religioase a jucat un rol de seamă. Grigore Ţamblac era bulgar din Târnova şi fusese acolo ucenic al vestitului pe vremuri patriarh Evtimie, învăţat teolog şi cunoscător al limbii slave bisericeşti, a cărui faimă trecuse şi peste graniţă, mai ales în ţările româneşti. După căderea Bulgariei în mâinile Turcilor şi moartea patriarhului, Grigore Ţamblac trecu în mai multe ţări, în Serbia, la Constantinopol, până ce patriarhul din acest oraş îl trimise în solie în Moldova în împrejurarea despre care am vorbit. După ce-şi făcu raportul către patriarh pentru recunoaşterea bisericii moldoveneşti, Grigore Ţamblac rămase la curtea lui Alexandru cel Bun, căruia îi putea fi de mare folos. In Moldova biserica se folosea de limba slavonă şi scrierile bisericeşti erau alcătuite după chipul celor bulgăreşti, sârbeşti şi ruseşti. De aceea un om învăţat în aceste limbi şi bun teolog, nu putea fi decât bine venit la curtea dela Suceava şi Alexandru îl numi egumen la mănăstirea Neamţului şi-i dădu titlul de « prezviter al marii biserici a Moldovlahiei ». Incă înainte de venirea lui în Moldova el scrisese în slavă-bisericească mai multe lucrări: Viaţa sfintei Paraschiva, completată după cea scrisă de pa-

triarhul Evtimie, precum şi viaţa unuia dintre despoţii sârbi. La Suceava Grigore Ţamblac ţinu mai multe predici în limba slavonă, limbă care era înţeleasă pe atunci de preoţi şi de boieri. Aceste predici le-a făcut de sigur după îndemnul domnului Moldovei, care voia să pună pe acest om învăţat să dea sfaturi luminate preoţilor şi tuturor credincioşilor din ţara lui, cum să ducă o viaţă evlavioasă şi cum să cinstească pe sfinţi, sărbătorile şi biserica. Predicile lui Grigore Ţamblac în număr de 21 s'au păstrat în multe copii răspândite în ţările slave, mai ales în Rusia. El semnează Grigore călugăr şi prezviter al marei biserici Moldoveneşti sau «igumen al sfântului locaş al Panto-cratorului» şi dă data zilei când au fost ţinute. Toate au subiecte bisericeşti: despre sfintele taine, despre viaţa călugărească, despre iubirea de arginţi, etc., cuprind şi apărarea credinţii ortodoxe împotriva *latinilor*, adică a catolicilor, dar cele mai multe sunt lămuriri cu privire la sărbători şi la praznicile sfinţilor. Stilul lor este umflat cu multe trimiteri şi cugetări luate din Sfânta Scriptură, aşa cum găsim şi în lucrările călugărilor greci dela muntele Athos.

O altă scriere a lui Grigore Ţamblac în vremea cât a stat în Moldova, tot în slavoneşte, este şi viaţa Sfântului Ioan cel Nou, ale cărui moaşte fuseseră aduse de Alexandru cel Bun la Suceava, scriere comandată de domn, despre care va fi vorba mai pe larg în capitolul următor.

2

După ce stătu câţiva ani în Moldova, Grigore Ţamblac trecu în Litvania, unde domnea ca mare cneaz, Vitold, prieten şi rudă a lui Alexandru cel Bun. De sigur că după recomandaţia domnului Moldovei marele cneaz îl primi foarte bine şi-i făcu multă cinste. Litvania era o ţară locuită mai ales de Ruşi-mici sau Ucrainieni ortodoxi, care aveau în fruntea bisericii lor pe mitropolitul dela Kiev. Marele cneaz Vitold însă era catolic şi împreună cu vărul său regele Poloniei, Vladislav Iagiello, ar fi vroit să unească pe ortodoxii de sub stăpânirea sa cu biserica papei dela Roma. Pentru a-i îndemna la aceasta avea însă nevoie ca mitropolitul Kievului să se învoiască şi găsi ca om potrivit planurilor sale pe Grigore Ţamblac. Acesta fu, aşa dar, ales mitropolit al Kievului cu sprijinul lui Vitlod şi tot odată el primi unirea bisericii ortodoxe pe care o păstorea cu cea catolică. Trebuia însă ca unirea să fie recunoscută într'un sinod al bisericii catolice şi ortodoxe, care se şi ţinu la Constanţa, pe malul lacului cu acelaşi nume din nordul Elveţiei, în anii 1415—1418.

Grigore Ţamblac fu trimis de Vitold şi de regele Vladislav la acel sinod şi regele îl recomandă papei ca pe un om învăţat cunoscător al limbii slavone şi a celei greceşti. Dar el nu reprezintă acolo numai mitropolia din Kiev, ci şi biserica Moldovei, cu care păstrase legături şi după plecarea din ţară. Alături de dânsul se ivesc pe acele tărâmuri depărtate de ţara noastră şi alte solii

românești: o solie din partea domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrân, în frunte cu boierul Dragomir, o alta din partea lui Alexandru cel Bun cu doi boieri: Gheorghe Samușin și Stanislav Rotompan. Toți aceștia erau sub conducerea lui Grigore Țamblac și sosiră la sinod împreună cu el. Mai veniseră și soli din orașele moldovenești și muntenești, care erau locuite mai ales de Sași din Ardeal: astfel dela Suceava, Roman, Neamț, Baia, Hârlău, Bârlad, Siret, iar din Țara Românească dela Câmpulung și Argeș.

Grigore Țamblac ținu slujbă la Constanța îmbrăcat în odăjdii ale bisericii răsăritului și fu primit de papă, căruia i se închină, recunoscându-l ca șef al bisericii. Totuși unirea bisericilor nu se putu face, patriarhii din răsărit nu primiră condițiile puse de catolici, iar Grigore Țamblac, blestemat de dânșii, se întoarse în țara lui, unde muri foarte curând. Totuși, acest sinod își are însemnătatea lui pentru istoria noastră, căci e prima adunare internațională, la care au luat parte Românii prin solii lor. Cronicarii de mai târziu au păstrat amintirea acestui lucru și numele lui Grigore Țamblac care e legat de dânsul.

V

SFÂNTUL IOAN DELA SUCEAVA

Sfinții au fost oamenii cei mai vii din Evul Mediu. Credința aprinsă a mulțimilor și evlavia domnitorilor creștini din Europa îi socoteau ca

mijlocitori pentru multele nevoi ce-s pe acest pământ, pe lângă Dumnezeu și Domnul Hristos. Fiecare țară, fiecare oraș mai mare avea pe sfântul său apărător care veghea asupra lui. Racle de aur împodobite cu pietre scumpe, pe lângă care ardeau nestinse lumânări și tămâie, erau adorate de mulțimea credincioșilor plini de nădejde. Noi Românii n'am avut sfinți din neamul nostru în acea vreme, dar am adorat un sfânt străin, a cărui mucenicie s'a petrecut pe pământul nostru: Sfântul Ioan dela Suceava. Aducerea moaștelor acestuia de către Alexandru cel Bun în capitala lui a fost pentru vremea aceea un mare eveniment istoric. Multe veacuri de atunci sfântul Ioan a fost socotit ca apărătorul Moldovei, iar în vremuri grele spre dânsul se îndreptau nădejdile tuturor. Toți povesteau minunile lui și slăveau amintirea domnului care le-a așezat în mitropolia Moldovei.

Sfântul Ioan cel Nou a trăit pe la 1300, era grec de felul lui din Trebizonda, oraș așezat în Asia Mică pe coastele Mării Negre și-și câștiga pâinea ca negustor. Pe vremea aceea negoțul pe această mare era în mâna corăbierilor genovezi, frânci cum le ziceam noi, care veneau cu corăbiile lor cu pânze să încarce vite, miere, sare din țările mărginașe și aveau așezările lor în Crimeea, la Caffa, apoi la Cetatea-Albă, la Chilia și în alte locuri. Pe corabia unui asemenea frânc își ducea Ioan marfa lui din Trebizonda spre Cetatea-Albă. In această cetate, la limanul Nistrului, stăpâneau atunci

Sfântul Ioan cel Nou după o gravură în Cazaniile lui Varlaam (1643).
(In fund e închipuită cetatea Sucevii)

Tătarii păgâni, închinători la stele. Căpitanul corăbiei punându-și gând rău asupra lui Ioan, spuse cârmuitorului cetății că acesta voia să se lapede de credința creştină și să treacă la credința lor idolatră. Adus în fața cârmuitorului cetății și îndemnat să primească noua credința, Ioan îi răspunse, după ce luă ajutor dela Dumnezeu prin rugăciune: « Nu sunt ale mele graiurile cele despre lepădarea de Cristosul meu... Nici să dea domnul meu Isus Cristos ca să-mi vie vreodată aceasta în minte ». Indrăzni chiar să îndemne pe păgân să se lepede de credințele lui cele deșarte. Atunci, « acel pestriț de răutate », cum zice Grigore Țamblac în vieața Sfântului Ioan, porunci ca prin chinuri să fie silit să mărturisească crezul păgânesc: bătaie cu toiege noduroase, temniță și altele. L-au legat apoi de coada unui cal nărăvaș pe care-l puseră să alerge pe străzile orașului și în sfârșit i-au tăiat capul cu sabia: « Iară în noaptea aceea s'au arătat lumini de foc arzând deasupra trupului mucenicului și oarecare trei bărbați cu chip de lumină, rostind niște cuvinte sfinte și un stâlp de foc s'a întărit din cer de-asupra trupului sfântului ». Biserica ortodoxă din Cetatea-Albă primi moaștele lui și le ținu multă vreme, până ce Alexandru cel Bun, care avea acum sub stăpânirea sa orașul află de minunile ce se arătau la mormântul sfântului: semne cerești și vindecări. El era, cum spune vieața sfântului, « un bărbat înfrumusețat și cu alte bunătăți dar și iu-

bitor de mucenici ». De aceea domnul trimite pe un boier cu oaste să aducă moaştele la Suceava, unde « îl întâmpină cu toţi cei mai mari ai săi şi cu foarte mult popor din oamenii lui Dumnezeu, încă şi cu arheirei şi cu tot clerul bisericesc, cu făclii şi cu tămâie şi cu miruri bine mirositoare ». Alexandru se aruncă la pământ în faţa raclei, « cuprinde mult pătimitorul acela trup, atinge ochii şi buzele sale de mâinile aceluia, varsă lacrimi de bucurie destule, îl pune ca apărător al ţării sale şi îl aşează în cinste în prea sfânta mitropolie, în luminata sa cetate Suceava, unde era scaunul său ».

In raclă de argint, cu scene din vieaţa sfântului în relief pe pereţii ei, stă şi azi Sfântul Ioan din Suceava, apărătorul Moldovei, adus de evlaviosul domn Alexandru cel Bun.

VI

CULTURA SLAVONĂ ŞI ARTA BISERICEASCĂ

Toată această cultură bisericească, aşa de mult preţuită de Alexandru cel Bun, era o cultură străină: slavonă. Incă din veacurile al X-lea sau al XI-lea, în urma creştinării Slavilor şi traducerii cărţilor bisericeşti în limba lor, a pătruns în biserica românească din nordul Dunării liturghia slavonă. Toate cărţile bisericeşti, precum şi hrisoavele domneşti erau scrise la noi, în vechime, în limba slavă.

Această limbă era de fapt o limbă literară, limba veche bulgară, în care s'au tradus mai întâi cărţile bisericeşti din greceşte, limbă în care, după ştiinţa şi neamul scriitorilor de manuscrise, se vădeau şi influenţe ale limbilor slave vii: bulgara, sârba şi rusa (limba Ruşilor Albi, care era oficială în Litvania). Aceasta din urmă se vedea, fireşte, mai mult în Moldova, vecină şi în legătură strânsă cu Litvania.

Intemeierea mănăstirilor, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova, de către călugării veniţi dela Slavii din sudul Dunării, sau de către ucenicii lor, a întărit literatura slavă în biserică şi de aci în toată viaţa culturală a ţării. Boierii şi preoţii cari învăţau la mănăstire, singura şcoală pe vremea aceea, înţelegeau şi vorbeau limba slavă. Am văzut că Alexandru cel Bun adusese pe Grigore Ţamblac la Suceava să ţie predici la curte în slavoneşte şi de sigur că acest învăţat egumen a întărit încă prin scrierile şi învăţăturile lui cultura slavă în Moldova.

Din vremea lui Alexandru cel Bun s'au păstrat câteva scrieri în slavoneşte din mănăstiri, cele mai multe dela mănăstirea Neamţului, apoi dela Bistriţa, dar toate aceste scrieri sunt copii după lucrări originale, şi anume copii după scrieri de ale Slavilor de sud: Bulgari şi Sârbi. Insăşi aceste scrieri nu erau decât tălmăciri după cele greceşti-bizantine. Cuprinsul lor era mai ales bisericesc: cărţi de liturghie, predici, vieţi de sfinţi, sau juridice:

cărţi de legi, precum şi ceva cronici, care cuprindeau în chip naiv şi uscat istoria întregii omeniri începând dela Facerea Lumii. Dintre scrierile propriu zis slave avem vieţile de sfinţi şi alte lucrări ale patriarhului bulgar dela Târnova, Evtimie, dascălul lui Grigore Ţamblac.

Deşi nu sunt scrieri de ale noastre au totuşi o însemnătate pentru noi, deoarece ne arată cu ce fel de hrană sufletească trăiau Românii din vremea aceea. Copiştii din mănăstirile noastre, ca de pildă vestitul ieromonah Gavril dela mănăstirea Neamţului, erau însă adevăraţi artişti caligrafi, prin felul cum ornau literile iniţiale şi prin chenarele colorate ce puneau la începutul capitolelor.

O adevărată podoabă a artei miniaturistice medievale este *Evanghelia slavo-greacă* dela Mănăstirea Neamţului, scrisă la 1429, în zilele lui Alexandru cel Bun. Acest manuscris are pe două coloane, textul celor patru evanghelii, de o parte slavoneşte, de alta, mai mic, greceşte, dovadă că această limbă se înţelegea în Moldova pe atunci alături de limba slavonă. Minunate sunt miniaturile, cuprinzând câte o pagină întreagă cu chipurile lucrate în colori ale evangheliştilor stând la masă şi scriind sub insuflare divină, apoi chenarele şi literele iniţiale ornate lucrate cu colori de aur.

La mănăstirea Bistriţei s'a păstrat un manuscris de mare însemnătate istorică, *Pomelnicul mănăstirii*, început la 1407. După o lungă introducere religioasă, cuprinzând şi regulele după care tre-

buesc scrise numele în pomelnic, urmează numele domnilor Moldovei cu soţiile şi cu toţi copiii lor, ce trebuiau apoi să fie completate de călugări în cursul veacurilor cu ceilalţi domni ce vor urma şi cu familiile lor, formând astfel cea mai veche listă a domnilor din ţara Moldovei. Pe temeiul acestor însemnări din pomelnice s'au scris mai târziu cele mai vechi cronici ale domnilor moldoveni.

Dintre cărturarii cunoscători ai limbii slavone dela mănăstiri alegea domnul pe diaci sau pe grămătici care scriau hrisoavele şi alte acte din cancelaria domnească. Hrisoavele, adică privilegiile emanate dela domn, erau în vremea lui Alexandru cel Bun scrise pe pergament, piele de viţel, începeau cu titlul domnului şi cu motivul pentru care se dă hrisovul, apoi se puneau numele tuturor boierilor din sfatul domnesc ca martori şi la urmă blestemul grozav pentru acei cari ar cuteza în viitor să calce această hotărîre. De hrisov era atârnată cu sfoară de mătase pecetia domnească, aplicată pe un bulgăre mare de ceară roşie. In vremea de care ne ocupăm, hrisoavele ajung la o formulare tipică, neschimbată, luată în parte după hrisoavele principilor litvani, în parte după acelea ale domnilor din Ţara Românească. Cunoaştem şi numele unora dintre scriitorii de hrisoave ai lui Alexandru cel Bun; ei poartă nume româneşti, deci nu sunt veniţi din ţări străine: Mihail Oţel, Radu, Oancea, Onţa, Neagoe. Aceşti grămătici

erau sub cârmuirea marelui logofăt, care ţinea pecetia domnească şi era şeful cancelariei. Se întâmpla ca fiul unui diac să ajungă logofăt, ca Isaia fiul lui Grăd, diacul dela începutul domniei lui Alexandru cel Bun, precum dimpotrivă Ivaşcu, fiul logofătului Bratei din aceeaşi vreme, fu pus de tatăl său diac în cancelarie, iar Neagoe diacul ajunge el însuşi logofăt. Unii dintre diaci erau răsplătiţi de către domn pentru slujba lor, ca de pildă Radu pisarul, căruia Alexandru îi dă hrisov pentru două sate. Era şi un diac deosebit al doamnei; în vremea aceea e pomenit în această funcţie diacul Ghedeon.

Alături de ştiinţa de carte slavonă în legătură cu bisericile şi mănăstirile dela noi s'a desvoltat şi o artă a arhitecturii şi a picturii bisericeşti. Arta aceasta la toate popoarele ortodoxe e înrâurită de cea bizantină, care a dat cele mai desăvârşite clădiri în stilul numit bizantin, ce se deosebeşte prin planul în chip de cruce, biserica acoperită cu boltă, iar pictura în frescă stilizată în chip ornamental, a cărei valoare stă mai ales în aşezarea meşteşugită a armoniei colorilor, a draperiilor şi a grupării personajelor.

Dar în biserica moldovenească au venit şi înrâuriri din arta apuseană romană (la Rădăuţi, biserică ridicată, probabil, de însuşi Bogdan întemeietorul) şi gotică: prin ferestrele lungi, contrafonturi de piatră, chenarele uşilor şi ferestrelor, din cauza legăturilor cu Polonia.

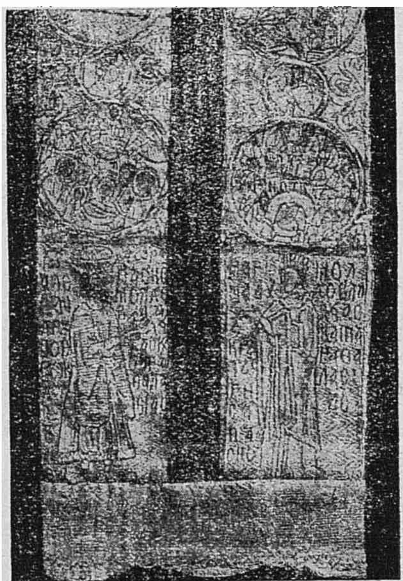
Dintre bisericile ridicate în vremea lui Alexandru cel Bun n'a rămas niciuna întreagă până azi: Moldovița veche a fost dărâmată prin surparea unui munte; Neamțul, a fost cu totul refăcut de Ştefan cel Mare, iar Bistrița și mai târziu. Mirăuții dela Suceava și alte biserici de orașe au fost de asemenea prefăcute din temelii în vremuri mai noi, așa că nu știm nici măcar cum era planul unei biserici în vremea acestui evlavios domnitor. Atâta putem ști, că el a adus meșteri din Polonia, ceea ce arată că încă din vremea lui vor fi fost influențele gotice, care apar în floare la bisericile lui Ştefan cel Mare

In ceeace privește pe zugravi, ei nu erau aduși de peste graniță, căci încă din domnia lui Alexandru cel Bun avem zugravi din țară. Dintr'un hrisov al acestui domn se vede cum el dăruește zugravilor Nichita și Dobre două sate, Crainicești și Leucușești. Pentru aceste două sate, zice hrisovul domnesc, « ei ne vor zugrăvi două biserici, una în târgul Romanului și alta care va fi voia noastră, pe lângă bisericile dela Rădăuți sau o casă sau un pridvor ». Se vede de aci că meșterii zugravi erau întrebuințați nu numai în pictura bisericească dar și pentru împodobirea pereților caselor domnești. Alt hrisov al aceluiași domn dă lui Ştefan zugravul, pentru slujba sa credincioasă față de dânsul, patru sate în țara Moldovei.

In mănăstiri se țeseau broderii cu fir de aur pe stofe scumpe de brocart, aduse din Apus și aceste

broderii sunt şi ele o podoabă a vechii noastre arte bisericeşti. Din fericire ni s'a păstrat din vremea lui Alexandru cel Bun o asemenea broderie de mare preţ. Ea se află acum în Rusia; este un *patrafir* care poartă la cele două capete ale lui, brodate în fir, chipul domnului și al soţiei sale, Marina. Inscripţiile sunt și ele brodate în limba grecească: « Io Alexandru Voevoda, autocrat al întregii Moldovlahii şi al părţilor dela mare », şi « Marina, autocrată a întregii Moldovlahii şi al părţilor dela mare ». Chipul lui Alexandru cel Bun îl arată cu părul negru, cu cârlionţi, mustăţi în jos și o barbă ascuțită. El este îmbrăcat în haine lungi de stofă grea, care îi cad până la picioare. In cap nu poartă coroană, ci o pălărie de pâslă cu marginile ridicate. Doamna are însă coroană, o haină lungă până la pământ și alta mai scurtă deasupra, aceasta din urmă tivită pe margini cu blană albă.

Alte obiecte de artă bisericească din vremea lui Alexandru cel Bun n'au rămas până în zilele noastre, din pricina vremurilor grele și jafuri de tot felul cu care au fost bătute locașurile noastre sfinte. Numai la mănăstirea Neamţului se păstrează o icoană făcătoare de minuni, care după legendă a fost dăruită lui Alexandru și soției sale de către împăratul grec dela Bizanţ, Ioan VIII Paleolog, în trecerea sa prin Moldova la anul 1424. Dacă icoana este în adevăr din acea vreme, ea a fost însă cu totul refăcută în vremuri mai noi. Este însă un lucru sigur că acel împărat a trecut prin Mol-

Patrafirul lui Alexandru cel Bun și al doamnei Marina

dova la întoarcerea sa dintr'o călătorie în Apus și că s'a îmbarcat apoi la Chilia pe o corabie grecească, ce l-a dus de acolo pe mare la Constantinopol. O legendă s'a alcătuit mai târziu în legătură cu această călătorie: Se spune că împăratul fu foarte bine primit de către Alexandru cel Bun, care i-a ieșit în cale și l-a călăuzit prin țară. Impăratul văzând o țară bine așezată și drept credincioasă, l-a întrebat pe domn, cine stăpânește peste țară și atunci Alexandru îi răspunse cu mândrie că e singur stăpânitor, că ține țara numai cu sabia lui. Răspunsul domnului plăcu împăratului, care la întoarcerea sa la scaun, îi trimise multe daruri, acordă mitropolitului Moldovei unele prerogative deosebite și cu acest prilej trimise și icoana făcătoare de minuni dela Neamț, despre care am pomenit.

VII

SATE ŞI TÂRGURI, BOIERI ŞI ŢĂRANI

Meritul cel mare al lui Alexandru cel Bun a fost că sub scutul său s'a așezat țara. Trecuseră cincizeci de ani dela descălecare și în multe locuri populația era încă rară și neașezată, deși multe sate și târguri erau mai vechi decât întemeierea Moldovei.

Târgurile erau puține și locuite mai mult de străini: Armeni, Nemți din Polonia sau din Ardeal (Sași). Unele târguri aveau cetăți, dar lanțul de

cetăți ce înconjura Moldova de mai târziu este fapta lui Ştefan cel Mare. Sub Alexandru avem cetăţi numai la Suceava, Neamţ, Ţeţina (lângă Cernăuţi), Hotin și Cetatea-Albă. In târguri stăteau vornicii domnului, ca de pildă la Roman, oraș întemeiat de Roman, tatăl lui Alexandru și unde se odihneau în biserică oasele doamnei Anastasia, mama acestuia și soţia lui Roman. Vămile plătite de negustori la târguri erau și ele ale domnului, când nu erau dăruite mănăstirilor, ca de pildă a Bârladului, dăruită Moldoviţei. Tot ale domnului erau morile din târguri, cele mai vestite fiind cele dela Baia.

Dar viaţa ţării era aiurea; boierii proprietari și ţăranii supuși locuiau în sate. Numele acestor boieri din vremea lui Alexandru Vodă sunt adesea streine: nume ungureşti, ca Tamaş, Dienis (Dionisie) sau slave, Cupcici, însă e vorba de înrâurirea modei, căci ei erau probabil tot Români. Alţii poartă nume româneşti, ca Jumătate și Limbă dulce. Mulţi erau, încă din acea vreme depărtată, stăpâni peste mai multe sate, avem de pe atunci adevăraţi latifundiari, ca Vană vornicul, care avea zece sate, Vlad Adiş cu 14 sate și Cupcici cu 20 de sate toate în partea de nord a Moldovei și în Bucovina de azi. Unul din aceste sate era de obicei satul de baştină al boierului, « unde e curtea lui », celelalte ocârmuite de unul sau doi juzi, cnezi sau vătămani, cari erau adesea și acei ce aduceau pe locuitori în sat, întemeindu-l. Multe

din satele vechi ale Moldovei au fost descălecate (întemeiate) în vremea lui Alexandru și poartă numele boierilor de atunci: Cupca dela Cupcici, Plotunești al boierului Plotun (Cerbul), satul *Filosofi* poartă numele bioerului Moișă Filosoful, poreclit așa pentrucă era socotit drept cărturar.

Aceste întemeieri de sate, care însemnau așezare de locuitori, erau ajutate de către domn; el întărește proprietatea veche prin hrisoave cu pecetie domnească și dă *locuri pustii* boierilor ca să-și așeze sate. Locurile pustii erau socotite ca proprietate domnească, adică locuri unde nu erau sate și locuințe și unde domnul putea să așeze pe cineva ca să desțelinească pământul, făcându-l bun de arătură. In multe locuri ale țării în vremea lui Alexandru a pătruns pentru prima oară plugul în pământ. Din hrisoavele de danie ale acestui domn se vede că cele mai multe din *locurile pustii* erau pe atunci peste Prut în Basarabia de azi, dar se aflau unele și în ținuturile Neamțului și a Dorohoiului. Astfel vedem, de pildă, cum domnul dă lui Vlad Dolhici un loc pustiu, ale cărui hotare vor fi « cât va putea apuca să stăpânească îndestul un sat ». In hrisoavele de danie și întăritură se arătau hotarele satelor, care erau de obicei movile (movilă săpată), stejari îmbinați, isvoare și alte semne naturale.

In părțile de sub munte era populația mai deasă și satele mai vechi. Astfel întâlnim în vremea lui Alexandru cel Bun în județele Bacăului și

Neamțului de azi un întins ținut sub munte cu multe sate vechi, numit *Câmpul lui Dragoș*, poate o urmă a unui vechi cnezat dinaintea întemeierii țării. Boierii cu sate așezate aveau la curtea lor robi țigani și tătari în *sălașe*.

Deși, cum am spus, mai ales în unele părți ale țării, se vede bine că sub Alexandru Vodă erau așezări străvechi și sate dese, totuși în alte părți populația era mai rară și tocmai în domnia aceasta mai lungă luăm parte, cetind mărturiile vremii, la o adevărată descălecare, prin desțelenirea locurilor pustii și fundarea unor sate noui. Intemeierea țării nu s'a făcut așa cum povestesc legendele, dintr'o dată, prin coborîrea vânătorilor din Maramureș după un zimbru, ci prin lupta lungă de veacuri de sădire a satelor și a ogoarelor pe acest pământ. In acest chip de a privi lucrurile, Alexandru cel Bun, este, alături de Ștefan cel Mare, cel mai însemnat dintre întemeietorii Moldovei, căci sub el omul a pus stăpânire în cele mai multe locuri pe pământ și s'a așezat pe veci în aceste părți.

Munca harnică de așezare a țării era cârmuită de domn cu sfatul domnesc dela Suceava. In sfatul domnesc intrau numai boieri, adică proprietari de pământ. La începutul domniei lui Alexandru găsim în fruntea sfatului pe boierul Dragoș viteazul. Viteazul era un fel de titlu de noblețe a boierilor militari care se regăsește la mai multe popoare slave și în vremea de care ne ocupăm

mai găsim pe lângă Dragoş şi pe un Ianăş viteazul. Peste câţiva ani, însă, Dragoş e înlocuit în fruntea sfatului cu boierul Stanislav Rotompan, acel care a fost trimis ca sol la sinodul dela Constanţa şi dela care a rămas până azi în Moldova satul Rotopăneşti în judeţul Baia (odinioară numit Suceava). In sfârşit de pe la 1415 şi până la sfârşitul domniei lui Alexandru găsim în fruntea divanului pe boierul Mihail dela Dorohoi, şi acesta un mare latifundiar. Cei mai mulţi dintre aceşti boieri nu poartă titlul dregătoriei lor şi se numesc *pani*, după obiceiul polonez. Deşi cronicile de mai târziu spun că toate dregătoriile din sfatul domnesc a fost înfiinţate de Alexandru cel Bun, ele sunt însă mai vechi decât domnia acestuia. De fapt, organizarea dregătoriilor nu este datorită poruncii şi chibzuirei unui singur domnitor, ci s'a născut încetul cu încetul, în legătură cu nevoile ţării.

In vremea lui Alexandru avem un logofăt, cârmuitorul cancelariei, care ţine pecetia, vornicul domnesc şi vornicii de târguri, conducători militari ai curţii, postelnicul sau mareşalul curţii, stolnicul, care avea grijă de masa domnului, vistiernicul care ţinea socotelile veniturilor şi cheltuielilor, ceaşnicul care turna la masă vin domnului în ceaşcă; era şi un ceaşnic deosebit al doamnei. Alte dregătorii s'au întemeiat mai târziu, întregind aşezarea ţării de sub Alexandru cel Bun.

VIII

NEGOŢUL

Negoţul ţării Moldovei era pe vremea lui Alexandru cel Bun bogat şi căutat, căci prin ţară trecea drumul care lega porturile dela Dunăre şi Marea Neagră: Chilia şi Cetatea-Albă, unde veneau corăbiile italiene, cu ţările din nordul Europei şi în primul rând cu Polonia, unde cel mai însemnat oraş comercial era Liovul sau Lembergul. Cel dintâi tratat de comerţ al Moldovei, sau mai bine zis privilegiu de comerţ, căci domnul binevoia să-l acorde negustorilor, este datorit lui Alexandru şi e dat oraşului Liov la 8 Octomvrie 1408.

Din acest tratat de comerţ se vede că vama cea mai însemnată era la Suceava, vama cea mare, când se vindea marfa, vama cea mică pentru transit. Alte vămi erau la Iaşi, la Cetatea-Albă, la Tighina, pe cele două drumuri spre răsărit, unul, drumul spre mare zis «drumul moldovenesc», celălalt peste Nistru zis «drumul tătăresc». Ele se despărţeau la Iaşi. Drumul spre Ţara Românească avea vamă la Bacău, iar către Brăila la Bârlad.

Spre Ardeal erau două drumuri: unul la Nord care trecea spre cetatea negustorilor saşi, Bistriţa, cu vamă la Baia şi la Moldoviţa, altul la Sud prin valea Trotuşului spre Braşov, cu vamă la Târgul Trotuş. Spre Polonia erau vămi la Dorohoi şi Cernăuţi.

In ceeace privește mărfurile care erau trecute prin aceste vămi, aflăm tot din privilegiul lui Alexandru cel Bun că din Liov se aducea în Moldova în special postav, care era fabricat în Germania și în Flandra. Din Moldova cumpărau Liovenii mai ales vite cornute, porci și cai, apoi piei de vulpi, veverițe, oi, lână; oprită era însă scoaterea din țară a argintului, a pieilor scumpe de jderi, a cerii de albine și a «cailor buni de țară», rezervați pentru oaste.

Pe lângă acestea se aducea de către negustorii din Liov și marfă de peste graniță: din Țara Românească pește sărat dela Brăila și lână, dar mai ales marfa zisă *tătărească* pentrucă centrul de desfacere era la Caffa în Crimeia, unde însă o vindeau Genovezii. Această marfă cuprindea produse exotice: mătase, piper, camhă (mătase turcească), telunci (podoabe de mătase pentru șeaua calului), tămâie, vin grecesc.

Asemenea mărfuri se puteau găsi pe atunci și în iarmaroacele târgurilor moldovenești.

Pe lângă vamă negustorii mai plăteau și pentru straja care însoțea carele lor pe drumurile mai rele de dincolo de Prut, aveau însă dreptul să vândă și să cumpere în târgurile moldovenești, dar trebuiau să ia ca dovadă pentru marfa cumpărată o adeverință cu pecetie dela vameșul târgului. In Suceava Liovenii aveau și o casă a lor specială, «fondacco», cum se zicea în Evul Mediu, în care aveau dreptul să locuiască, însă nu le era

îngăduit să deschidă acolo cârciumă, sau să vândă bere, carne sau altceva.

Acesta este așezământul comercial al lui Alexandru cel Bun cu Liovul, care s'a păstrat cu mici schimbări de către urmașii lui un veac și mai bine și a fost temelia înfloririi negoțului moldovenesc vechiu.

Drepturile date de domnul Moldovei acestor negustori au trezit firește invidia altor orașe. Liovenii aveau pretenția să aibă un fel de monopol al negoțului cu Moldova, opreau mărfurile celorlalți negustori din alte orașe să treacă înainte și-i sileau să le desfacă în târgul lor. Pentru dreptul de a face negoț cu Moldova s'a urmat pe acea vreme un lung proces între orașele poloneze Liov și Cracovia, capitala regatului, până ce la 1403 și apoi la 1406 regele Vladislav a îngăduit și negustorilor din capitală să meargă în țara lui Alexandru Vodă.

In registrele de socoteli ale orașului Liov negustorii cari veneau din Moldova și cari mergeau într'acolo se întâlnesc încă sub Mușatinii dinaintea lui Alexandru cel Bun. In vremea acestui din urmă domn se întâlnesc mereu soli de ai negustorilor trimiși la curtea domnului, se ivesc chestiuni de datorii, ca ale lui Petru cel Mic dela Baia și Vlad Moldoveanul rămași datori pentru mărfuri la Liov. Armeni din Liov, de pildă Clemente Cadan, veneau în Moldova să cumpere și să vândă, iar Nemții din târgul Siretului, Somerstein și

Ioan Kempe, precum şi Ioan Moldoveanul, blănar de meserie, primeau în acea vreme drepturi de cetăţeni ai târgului Liov. Negustorii din Liov aveau grijă să întreţie cu daruri bunăvoinţa domnului Moldovei: astfel la 1419 ei trimet doamnei un dar de postavuri englezeşti prin Ioan tălmaciul oraşului.

Tot la Liov îşi comanda Alexandru armele mai alese pentru oştire. La 1408 fabricantul de arcuri din Liov, Haberman lucrează patru baliste (arcuri cu vârtej sau arbalete) pentru Alexandru-Vodă, una pentru boierul Mihail dela Dorohoi şi alta pentru vornicul dela Baia.

Negustorii cari făceau acest întins negoţ între Liov şi Moldova erau mai ales Armeni; o colonie a lor importantă se afla la Liov, iar altele în Nordul Moldovei la Suceava şi Siret mai ales. Incă dela începutul domniei sale, la 1401, Alexandru Vodă dă un hrisov pentru Armenii din Moldova, recunoscând dreptul de păstorire asupra lor episcopului Ioán cu scaunul la Suceava, care fusese recomandat pentru această demnitate de Antonie catolicosul (şeful bisericii armene) din Constantinopol şi de Vitold marele cneaz al Litvaniei.

De asemenea umblau cu mărfuri între Moldova şi Liov mulţi Nemţi. Nemţii alcătuiau cea mai mare parte a populaţiei Liovului şi colonizaseră multe oraşe din Moldova, în special Baia, sau « Cetatea Moldovei ». Intre Nemţii din Moldova şi cei din Polonia erau strânse legături

astfel se pomenește cum la 1433 niște vieri nemți din Moldova vin la Liov și sădesc acolo o vie, care, cu toată clima neprielnică, a ținut două veacuri, pe când azi în acele părți nu mai sunt vii și Polonii sunt siliți să cumpere vin de peste graniță. Un caz și mai deosebit, care arată aceste legături strânse este testamentul negustorului neamț din Baia, Niclos Hecht în 1421, pe care judele (graf) și jurații orașului îl comunică celor din Liov în nemțește. Testamentul, scris în fața martorilor Iust și Martin croitorul din Baia, arată că toată averea sa o lasă orașului Liov pentru bisericile de acolo. E drept că această avere era alcătuită din datorii, pe cari urma să le plătească lui Hecht, negustorul din Liov, Wittram. Nemții din Moldova se întâlnesc în această vreme chiar ca elevi ai Universității din Cracovia, unde făceau studii în limba latină.

Câțiva Moldoveni se întâlnesc printre streini, unii la Liov, câțiva chiar la Cracovia, unde găsim în registrele orașului trecuți cu dreptul de cetățenie în vremea lui Alexandru cel Bun pe Nicolae Moldoveanul, Petre Moldoveanul, Petre juratul dela Neamț în Moldova și chiar pe Petru Pomalubogat (Pe malul bogat!).

In mai mică măsură făcea Moldova negoț în acea vreme cu Ardealul, mai ales cu orașele săsești, Bistrița și Brașov, tot prin legături între negustorii nemți. Astfel la 1404 Ulrich pârgarul și Giurgiu vistiernicul din Suceava scria nemțește către Fa-

bian judeţul Bistriţei, amintindu-i că negustorii din acel oraş, între cari şi un armurier le-au rămas lor datori cu sume mari de bani.

La Cetatea-Albă și la Chilia veneau negustori italieni, mai ales Veneţieni și Genovezi, aducând pe corăbii mărfuri exotice din Orient. Ei se așezau în târgurile moldoveneşti şi de acolo treceau în Polonia. Italienii erau pe vremea aceia capitaliştii Europei: închiriau vămile şi salinele regale din Polonia și făceau negoţul cel mare. In Moldova în veacul XV circula monetă italienească pe lângă cea domnească, zloţii tătărești (din Caffa) erau în realitate genovezi, iar cei *venetici*, veneţieni. Dela Veneţienii comercianţi a rămas în limba română cuvântul *venetic*, cu sens prejorativ de străin exploatator. In vremea lui Alexandru și a fiilor săi găsim în Moldova negustori de aceștia care purtau nume ca, de San Romolo, Giuliano de Valetaris, Ainolfo de Tedaldis din Veneția, Pietro de Messopero, care se intitulează «moștenitor al cetăţii Licostomo (Chilia) şi consul al Frâncilor (Italienilor)».

Aceasta se explică prin faptul că Moldova era pe vremea aceia pe unul din drumurile mari de negoţ ale Europei, ceeace-i aducea bogăţie şi putere. Numai mai târziu, după marile descoperiri geografice, drumurile de negoţ se depărtară de locurile noastre și comercianţii apucară alte căi.

Chiar un francez s'a încumetat să treacă sub Alexandru cel Bun pe drumul moldovenesc şi ne-a lăsat în franţuzește o descriere a călătoriei

sale: Il chema Guillebert de Lannoy și era cavaler şi sol al regelui Franţei Carol V. In Moldova veni din Litvania la anul 1421. Insoţit de călăuze, el spune că «am trecut prin mari pustietăţi până am găsit pe Alexandru Vodă domnul Moldovei la un sat al său numit Cozial» (azi dispărut, era probabil în Basarabia). Alexandru îl îndemnă să nu treacă în Turcia peste Dunăre, căci va da de turburări și de aceia solul se îndreaptă spre Cetatea-Albă cu un cal dat de domn, strajă, tălmaci şi călăuze. Trecând iar prin pustietăţi mari ajunge la Cetatea-Albă, «unde locuesc Genovezi, Români şi Armeni». El văzu cum cu ajutorul lui Vitold se clădește castelul cel mare al cetăţii, pentru care lucrare se întrebuinţau 3000 de care. La intrarea în cetate, solului i se întâmplă ceva neplăcut: fu atacat de hoţi care-l desbrăcară şi-l bătură, lăsându-l numai în cămaşe, legându-l de un copac pe malul Nistrului, după ce-i luaseră toate ale lui. Abia dimineaţa, după ce petrecuse noaptea legat de copac, izbuti să intre, aşa cum era, în târg. Dar ţara lui Alexandru Vodă nu era sat fără câini, îndată străjile domnești prinseră pe hoţi și-i aduseră cu ștreangul de gât în faţa solului păgubaş, întrebându-l dacă-i este voia a-i omorî. Solul se mulţumi să-şi recapete banii şi îi iertă pe hoţi, iar apoi porni mai departe peste Nistru spre Crimeia. Precum se vede, drumurile nu erau tocmai sigure pe atunci pentru negustori și călători, dar paza domnească era bună.

IX

LEGĂTURI CU POLONIA. STĂPÂNIREA POCUŢIEI

După obiceiul medieval Alexandru jură şi el credinţă, ca şi înaintaşii săi, regelui Vladislav al Poloniei. Legătura între vasal şi suzeran era o legătură personală, un omagiu, adică aşezarea cuiva sub protecţia altuia mai mare şi de aceea trebuia înnoit fie la schimbarea în scaun a suzeranului, fie a vasalului. Unchiul lui Alexandru, Petre Muşatin, fusese cel dintâi care primise suzeranitatea regelui Poloniei la 1387, pentrucă avea nevoie de un protector împotriva ameninţărilor ungureşti. Pe de altă parte, regele Poloniei înţelegea prin această legătură să-şi asigure pentru ţara lui eşirea la mare pe drumul moldovenesc, pe care se scurgeau bogăţiile regatului său.

Actul fusese înnoit de urmaşii lui Petre, Roman şi Ştefan şi de boierii lor. Alexandru cel Bun urmă şi el pilda lor şi trimite din Suceava actul său de închinare la 12 Mart 1402 prin boierul Costea. După regula feudală admisă atunci în tot Apusul, Alexandru făgădueşte suzeranului său ajutor (în război) şi sfat, adică participarea la sfatul regal, ceeace credem că era în cazul Moldovei o simplă formă. Din pricini necunoscute Alexandru mai adaugă la îndatoririle Moldovei faţă de Polonia, mai multe decât erau în legăturile cele dintâi ale lui Petre Muşatin, căci acesta făgăduise

ajutor cu oaste numai până la Cracovia, iar mai departe spre Nord să nu meargă Moldovenii, din pricina depărtării. Alexandru, dimpotrivă, spune că-l va ajuta pe Vladislav «împotriva oricărui duşman al său, neexceptând niciodată pe nimeni», ceeace a şi făcut, trimiţând oştile sale şi în Prusia, aproape de Marea Baltică. Solul moldovean cu actul de închinare găsi pe Vladislav la Szekarzew, dar procedura omagiului nu era împlinită prin aceasta, căci trebuia o închinare personală. De aceea în 1404 Alexandru trecu graniţa cu toţi boierii săi în cetatea Cameniţei în faţa Hotinului, şi în faţa regelui Poloniei sărută crucea, legându-se «prietenilor noştri buni şi cu sfat şi cu bun gând şi de a noastră bună voie, nesiliţi de nimene, luminatului şi măreţului şi marelui Vladislav»; legătură care fu înnoită apoi la Liov în 1407, unde iarăşi se prezintă Alexandru personal cu boierii săi în faţa regelui Vladislav.

In sfârşit în 1411, când legăturile dintre Polonia şi Ungaria se înrăutăţiseră, actele de vasalitate ale lui Alexandru faţă de regele Vladislav fură completate printr'o alianţă împotriva Ungurilor şi a regelui lor, Sigismund. Domnul Moldovei era la Roman, când iscăli această alianţă în care sta scris: «Dacă cumva craiul unguresc ar porni împotriva domnitorului nostru, craiul Poloniei, Dumnezeu să-l păzească de aceasta, atunci şi noi vom porni împotriva ţării sale, a craiului unguresc, cu ajutorul lui Dumnezeu şi vom face cum vom

putea mai bine, lucrând pentru domnitorul nostru, craiul Poloniei. Iar dacă ar porni craiul unguresc asupra mea, a lui Alexandru-Voevod și asupra țării mele moldovenești, atunci domnitorul nostru, craiul Poloniei, ne va apăra și va porni împotriva țării ungurești și va face cât va putea mai mult ca un domnitor al nostru ».

Odată cu alianța și supunerea Moldovei față de Polonia, se întâmplă și alianța (fără vasalitate) a lui Mircea, domnul Țării Românești, cu regele Poloniei. Această legătură a lui Mircea se datorește, de sigur, mijlocirii domnului Moldovei care se afla în prietenie cu vecinul său dela sud. Și alianța lui Mircea cu Polonia e de altfel datorită primejdiei ungurești, de care se fereau țările române, cerând sprijinul regelui leșesc.

Pe lângă închinarea ca vasal, mai era și o altă legătură care unea Moldova de Polonia, o veche datorie bănească. Petre Mușatin cu prilejul încheierii actelor de supunere, împrumutase o sumă de bani regelui Vladislav, trei mii de ruble de argint, sumă foarte mare pentru vremea aceea. Era însă obiceiul pe atunci ca domnitorii să amaneteze pentru datoriile lor părți și provincii ale țării, socotite ca bunuri particulare: astfel același rege al Poloniei, Vladislav, amanetase Podolia nobilului Spytko de Melstyn și « țara Dobrzynska » cavalerilor Teutoni. Domnului Moldovei îi amanetă Pocuția, regiune locuită mai ales de Ruteni, care se întindea dincolo de Ceremuș, iar la Nord

până la Nistru, cu orașele Colomea și Sniatyn. Deși suma nu fu restituită de rege, Pocuția nu rămase Moldovei, căci din pricina luptelor pentru scaunul domnesc, Ștefan I renunță printr'un act solemn la această provincie, făgăduind regelui polon că nu va mai aminti de dânsa. Totuși, când se urcă în scaun Alexandru, el ridică pretenții asupra Pocuției și dela începutul domniei sale îl găsim în posesia ei. La 1404 avea în Pocuția la Sniatyn moșie boierul moldovean Mihail logofătul, iar peste câțiva ani întâlnim în acest oraș un bâlci moldovenesc, la care veneau și negustorii din Liov.

Pentru a relua țara pierdută, Vladislav se hotărî să plătească datoria și astfel din cele trei mii de ruble el împlini la 1411 două mii, rămânând dator încă o mie, pentru care dădu lui Alexandru Vodă o dovadă, în care acesta e numit «prietenul nostru». Suma rămasă trebuia împlinită de rege «pe credința noastră, fără nicio amânare» în doi ani. Dacă nu, îi va recunoaște stăpânirea asupra Pocuției cu cetățile Sniatyn și Colomea, «până ce noi sau copiii noștri vom plăti aceste o mie de ruble de argint francesc (genovez)». In privința modalităților de plată se prevedeau următoarele condițiuni: «Dacă cumva nu va fi argint francesc, atunci să le dăm ruble litvane sau argint curat. Iar de nu va fi argint curat, să plătim atunci cu groși, după cum va umbla argintul francesc».

Datoria nu fu plătită niciodată și Pocuția ră-

mase în stăpânirea Moldovenilor până la sfârşitul domniei lui Alexandru cel Bun, dar fu pierdută din nou de către urmaşii lui. Cearta ce se deschidea între Moldova şi Polonia pentru această provincie, trebuia să fie nenorocită pentru viitorul celor două ţări, slăbindu-le prin lupte ce ţinură aproape două veacuri şi întărind în schimb puterea turcească.

X

RINGALA ŞI CATOLICISMUL IN MOLDOVA

Legăturile strânse între Moldova şi Polonia în vremea lui Alexandru cel Bun se completară şi printr'o căsătorie domnească. După moartea primei sale soţii, doamna Ana, Alexandru se căsători a doua oară cu Ringala (numită şi Ringaila) sora lui Vitold marele cneaz al Litvaniei, şi vară primară cu regele Poloniei, Vladislav Iagiello.

Urcarea acestei prinţese de neam regal pe tronul Moldovei la anul 1415 dădea o nouă strălucire curţii lui Alexandru. Nu e vorbă, doamna cea nouă nu mai era prea tânără, încă din 1392 fusese căsătorită cu Henric de Mazovia şi acum era văduvă. Unirea lor însă nu fu fericită. Ringala, ca şi fratele şi vărul ei, fusese păgână şi se botezase odată cu poporul litvan, cu prilejul unirii cu Polonia. Ea căpătă numele de Maria prin botez, dar păstrează mai mult pe cel păgân, Ringala. Credincioasă catolică, vedea cu ochi răi credinţa ortodoxă

a soţului ei, cu toate favorurile, pe cari acesta le dădea catolicilor din ţara lui, suferea jugul acestei căsnicii numai cu nădejdea că-l va face în cele din urmă şi pe Alexandru să treacă la credinţa ei. După câţiva ani văzu însă limpede că aceste nădejdi erau deşarte şi se hotărî să ceară despărţire. Pentru aceasta se îndreptă către papă cu o plângere, în care spunea că doreşte să vadă desfăcută căsătoria cu Alexandru « care se ţine de ritul Grecilor şi al Gentililor (?) » şi pe care nu-l poate « abate dela calea greşită spre cunoaşterea credinţei adevărate ». Ea declară că nu va mai rămâne soţia lui Alexandru, decât dacă acesta va trece pe faţă la catolicism. De altfel ea este rudă în gradul al treilea cu soţul ei, lucru oprit de canoanele bisericii. (Nu ştim cum se explică această rudenie, poate prin soţia lui Petre Muşatin).

Alexandru neprimind să-şi părăsească religia lui strămoşească, divorţul fu pronunţat la anul 1421. Dar această despărţire putea aduce complicaţii diplomatice, Ringala fiind sora şi vara unor puternici monarhi vecini. De aceea, pentru a-i îmbuna pe Vitold şi pe Vladislav, Alexandru primi să dea soţiei sale, cum s'ar zice azi, o pensie alimentară. La 13 Decemvrie 1421, domnul Moldovei dădu un hrisov în slavoneşte, prin care dă Ringalei, « fosta noastră soţie », Târgul Siretul şi Volhovăţul, cu sate şi cătune din ocolul lor, cu mori, heleştee, vămi şi alte venituri şi pe lângă aceasta, pe an, şase sute de ducaţi de aur sau galbeni un-

gurești, care se vor plăti în două părți, odată la Crăciun și odată la Sfântul Petru, pe tot timpul vieții ei. In caz când nu va plăti banii la termen, regele Poloniei va avea dreptul să ia suma îndoită dela negustorii moldoveni, care umblă prin Polonia. Tot sfatul boieresc garantează și-și pune pecețile, pentru legământul făcut de domn.

Trecerea, chiar pe un timp așa de scurt, a unei doamne catolice pe scaunul domnesc al Moldovei, avu de urmare întărirea catolicismului în această țară. Catolici se aflau în Moldova de multă vreme, anume Sașii din orașele din nordul țării, mai ales la Baia și Ungurii Ciangăi din părțile Bacăului. Această infiltrație străină era foarte veche, de sigur mai veche decât întemeierea principatului. In vremea lui Lațcu, fiul lui Bogdan întemeietorul, din pricina simpatiilor catolice ale domnului, se înființase la Târgul Siretului o episcopie catolică pentru dânșii, care se afla în mânile ordinului minoriților sau a franciscanilor. Această episcopie a fost mai târziu sub protecția Margaretei sau Mușatei, mama lui Petre și Roman-Vodă.

In vremea lui Alexandru catolicismul câștigase noi puteri în Moldova, prin legăturile comerciale cu Liovul, și cu Italienii, prin întărirea suzeranității polone și ca urmare a căsătoriei domnului cu o prințesă catolică. Incă dela 1413, înainte de căsătoria lui Alexandru cu Ringala, se propune papei înființarea unei a doua episcopii catolice în Moldova și anume la Baia.

Intervenţia fu făcută pe lângă papa Ioan XXIII de către regele Vladislav al Poloniei, care se socotea de drept apărător al catolicilor din Moldova. El arată pontificelui că la Baia este deja o biserică cu hramul Sfintei Treimi, clădită de mult de câţiva catolici; dar oraşul e locuit de catolici şi episcopia ar putea fi de folos şi pentru convertirea Moldovenilor la catolicism. De fapt, înfiinţarea unei a doua episcopii catolice se datora rivalităţii între două ordine de călugări, franciscanii şi dominicanii. Cei dintâiu aveau episcopia lor la Siret, cea dela Baia era destinată dominicanilor. In adevăr, tot după recomandarea regelui Poloniei, papa numi ca prim episcop la Baia pe Ioan de Ryza, dominican polonez.´ Acest episcop a păstorit multă vreme şi a fost sfetnicul de aproape al Ringalei, căci el e acela care intervine pentru ea la papă, ca să aprobe desfacerea căsătoriei.

In timpul domniei Ringalei în Moldova, ea obţinu mai multe favoruri dela soţul ei pentru episcopia dela Baia. Alexandru puse de se clădi o mare biserică în acel oraş pentru episcopul catolic, în locul capelei Sfintei Treimi. Această biserică, a cărei ruine se văd şi azi, era în stil gotic, de piatră, lungă de 29 de metri. Turnul bisericii, pătrat, cu ferestre cu balcoane, era un adevărat donjon de cetate apuseană şi va fi fost menit şi pentru apărarea împotriva duşmanilor.´

După desfacerea căsătoriei lui Alexandru şi a Ringalei, catolicismul dădu îndărăt în Moldova.

La Baia erau mereu certuri între dominicani și franciscani, cari turburau bunul mers al bisericii și cari aduceau plângeri de o parte și de alta la papă și la regele Poloniei. Apoi se iviră în Moldova sectanţi husiţi. Reforma lui Ioan Hus din Boemia se arătase întâiu în Ardeal și trecu apoi de acolo în Moldova, câștigând aderenți mai ales în rândurile Ungurilor din această țară. Episcopul de Baia, alarmat că erezia se întinde, ceruse sfat în Polonia și regele Vladislav îi scrise lui Alexandru cel Bun la 1431, arătându-i primejdia care putea să vie dela noua sectă, dovadă Boemia, care a ajuns o ruină. Husiții, zice regele, doresc jafuri și răscoale și deci îl îndeamnă să-i stârpească din țara lui. In Moldova era un oarecare Iacob, propagandist husit, care dădu mult de furcă episcopului catolic. Alexandru sprijinea pe ascuns pe husiţi, căci, precum vom vedea, era aliat cu prietenul lor din Polonia, cneazul Svidrigallo și poruncise ca să nu fie împiedecaţi în propaganda lor printre catolici.

De fapt, ca mai toţi domnii români, Alexandru era tolerant pentru credinţele deosebite ale străinilor, dar în ţară era un sprijinitor cald și evlavios al ortodoxiei. Aceasta a fost, de altfel, politica religioasă tradiţională a domnilor noștri.

XI
ALEXANDRU INTRE UNGURI, POLONI ȘI TURCI

Regele Sigismund al Ungariei nu era mulţumit

de prietenia care se legase între Polonia și Moldova. La curtea ungurească era vie încă amintirea întemeierii Moldovei de către românul supus ungur Bogdan din Maramureș și mai ales drumul de negoț spre Marea Neagră, asigurat Poloniei, era dorit pentru Unguri. Rivalitatea din acea vreme între Polonia și Ungaria înăsprise și ea lucrurile. Numai la 1412, în fața primejdiei crescânde turcești la Dunărea de jos, se făcu o apropiere între Unguri și Poloni. Regele Vladislav se întâlni cu Sigismund la Lublau, ca să se sfătuiască pentru mijloacele luptei împotriva Turcilor. Mircea cel Bătrân era firește interesat și el în această treabă și-și trimise solii prin Moldova, cari întâmpinară pe regele Vladislav la Sancz, în clipa când regele pornia spre întâlnire. Solii fură opriți la masă și discutară de sigur cu regele asupra alianței ce se pregătea, rămânând în Polonia până după intrevedere. La întâlnirea dela Lublau Sigismund ridică vechia chestie a suzeranității ungurești asupra Moldovei și la încheierea discuției cei doi regi recunoscură că această țară va rămâne în situația de mai înainte, adică vasală Poloniei, cu condiția ca să fie un zid de apărare împotriva Turcilor. Dacă însă Alexandru nu va primi să lupte cu Turcii, atunci țara lui va fi împărțită în două între Ungaria și Polonia și anume printr'o linie transversală, lăsând Moldova de sub munți, țara de jos și Chilia Ungurilor, iar restul țării cu Cetatea-Albă și Hotinul Poloniei. Se vede limpede de aci dorința

ambelor ţări de a pune mâna efectiv pe drumul comercial spre mare. Alexandru va fi aflat de soarta pe care i-o rezerva suzeranul şi « protectorul » său, regele Poloniei, informat fiind de solii lui Mircea, dar el nu putea acum să se despartă de Polonia.

Dimpotrivă, el îşi împlini cu stricteţă şi cu prisosinţă îndatoririle sale de vasal, dezarmând astfel bănuelile şi reaua voinţă a suzeranului său. In timpul nesfârşitelor războaie ale lui Vladislav cu cavalerii Teutoni din Prusia, peste ţara cărora Polonia voia să-şi croiască o ieşire la Marea Baltică, la gura Vistulei, Alexandru trimise în mai multe rânduri ostaşii lui în ajutorul regelui. Cronicarii poloni povestesc cu laudă de vitejia acestor ostaşi. De pildă la 1422, o oaste moldovenească de patru sute de oameni se apropiase de cetatea Marienburg, când cavalerii, văzând puţinătatea lor, ies de sub ziduri şi sar asupra micii oştiri. Moldovenii atunci nu-şi pierd cumpătul, se retrag într'o pădure din apropiere şi descalecă, pentru a da lupta pe jos, « după cum este obiceiul şi firea acestui neam », zice cronicarul polon, care ştia că Moldovenii nu luptă niciodată călări. Teutonii, neştiind că fuga Moldovenilor era cu vicleşug, se iau după dânşii, dar sunt pe neaşteptate cotropiţi de săgeţile, care veneau vâjâind din codru, ca o ploaie deasă. Mulţi Teutoni îşi pierd caii, sunt omorâţi, iar alţii prinşi. « Şi astfel, zice cronicarul polon, într'un chip minunat Moldovenii cu o ceată de puţini oameni au

bătut o oaste mare a dușmanului și s'au întors în tabăra oștirii regale învingători și încărcați cu o pradă uriașă».

Ceeace făcea pe Alexandru să ție cu toate puterile de legăturile cu Polonia era primejdia turcească. In această vreme Mircea cel Bătrân murise și urmașii lui, cari se certau pentru domnie, primiseră să se închine Turcilor, ce călcară țara în mai multe rânduri. Pentru a-și asigura în aceste împrejurări granița la Dunăre, Alexandru pusese mâna pe Chilia munteană și pe țara Basarabiei și sprijineau în același timp pe un pretendent credincios de al lui în scaunul muntenesc, pe boerul Aldea, care-și zise ca domn Alexandru, luând numele protectorului său.

Dar pentru a înlătura primejdia turcească dela granița Moldovei trebuia o conlucrare cu Polonia și Ungaria. La 1426 Sigismund și Vladislav hotărăsc în înțelegere cu Alexandru să trimită oastea lor la Brăila, ca de acolo să înceapă războiul cu Turcii. Cinci mii de Polonezi trecură granița Moldovei, primind un salv conduct dela Alexandru cel Bun. Acesta se grăbi să-și adune oștenii lui și să se unească cu Polonii, așezându-și tabără lângă Brăila, unde așteptară pe Sigismund, ca să poată începe lupta. Zadarnică le fu așteptarea, căci după două luni, Ungurii încă nu se iviseră, așa că oastea polonă și cea moldovenească se întoarseră acasă fără nici o ispravă. Când în anii următori Sigismund făcu unele expediții împotriva Turcilor, Moldovenii, desamăgiți, nu-l mai ajutară.

Văzându-se că nu izbutește colaborarea împotriva Turcilor, o nouă întâlnire între Sigismund şi Vladislav avu loc la 1429 la Luck în Volinia, la care luă parte de astă dată și Vitold marele cneaz al Litvaniei. Cu prilejul acestei întâlniri se discută şi soarta Moldovei; Sigismund se plânse că Alexandru e trădător şi că nu vrea să lupte cu Turcii, deci trebue alungat din ţara lui cu puteri unite. Vitold se arătă și el vrăşmaş al lui Alexandru, sprijinind părerea regelui Sigismund, poate din pricina despărţirii domnului Moldovei de sora lui. Insă regele Poloniei Vladislav se împotrivi. El arată că Alexandru și-a împlinit cu sfinţenie datoria de aliat şi vasal, că dacă nu pornise expediţia dela Brăila, vina era numai a lui Sigismund, care nu venise cu oastea lui. Astfel dreptatea și credinţa domnului Moldovei era recunoscută și uneltirile dușmanilor lui dădură greș.

Dan II, al Ţării Românești, pus în scaun cu ajutorul lui Sigismund, se plânsese acestuia că domnul Moldovei e înţeles pe ascuns cu Turcii împotriva lui, ceeace aprinse bănuelile regelui Ungariei. In realitate, duşmănia între cele două ţări române era pentru Chilia, însemnatul port la Dunăre. Alexandru făcuse acolo un baraj pe Dunăre ca să nu poată veni corăbiile spre porturile muntene: unele corăbii se loviseră de baraj și fură scufundate, altele se duseră la Cetatea-Albă. Deşi Polonii şi Ungurii făgăduiseră că vor trimite o comisie de arbitraj pentru Chilia între Munteni

şi Moldoveni, arbitrii nu se iviră şi Dan-Vodă, care de nevoie se dăduse de partea Turcilor, atacă cu ajutorul acestora Chilia. Atacul fu respins de Alexandru şi Muntenii cu Turcii fură bătuţi: aceasta e prima luptă, dintr'un lung şir în viitor, între Moldoveni şi Turci.

Sigismund făgăduise chiar Chilia, pe care n'o avea, cavalerilor Teutoni, ca să fie de pază împotriva Turcilor şi avea pentru acest plan ciudat şi sprijinul lui Vitold. Dar la 1430 acesta muri şi legăturile politice se schimbară cu totul.

Litvanii şi Rutenii aleseră ca mare cneaz în locul lui Vitold pe Svidrigallo, fratele regelui Vladislav. Noul stăpânitor, deşi catolic, sprijinea pe ortodoxii din Ucraina şi căuta să despartă Litvania de Polonia, formând un regat deosebit. Vladislav atunci îl înlocui cu Sigismund, fratele lui Vitold, dar Svidrigallo nu se supuse şi chemă în ajutor pe cavalerii Teutoni şi pe Moldoveni. Alexandru de data aceasta părăsi politica sa de prietenie faţă de Poloni, pe care o ţinuse treizeci de ani, şi trecu de partea duşmanilor regelui Vladislav (1431). Domnul trecu în persoană în capul oştilor în Polonia şi prădă până la Halici şi la Cameniţa, dar oastea polonă sub fraţii Buczacz, mari proprietari în apropiere de graniţa Moldovei, îl bătu şi-l sili să se retragă. Pricina acestei schimbări pare a fi fost teama unei înţelegeri între Vladislav şi Sigismund împotriva Moldovei ca la Lublau. Lupta între Poloni şi răsculaţii din Litvania urmă şi după

moartea lui Alexandru, până la izbânda celor dintâi.

In legătură cu aceste întâmplări războinice trebue socotit şi felul cum fu tratată solia regelui Ciprului care trecu în 1432 prin Moldova. Incă din 1363 sub Bogdan I, regele Petre de Lusignan al Ciprului trecuse prin Moldova, ca să vie la Cracovia la curtea regelui Cazimir cel Mare. Acum, urmaşul său Ioan, care se întitula şi rege al Ierusalimului, trimise o solie de două sute de oameni regelui Vladislav, ca să-l îndemne să ridice oaste împotriva Turcilor. Solia, care venise pe o corabie pe mare, debarcă la Cetatea Albă şi acolo, cumpărând cai, se îndreaptă spre Polonia. Dar, după cum arătară regelui, solii «au avut de suferit multe nedreptăţi şi răutăţi grozave din partea unui popor răutăcios şi barbar şi de nu s'ar fi temut ei de regele Vladislav, erau să fie foarte aproape de moarte». De aceea la întoarcere solii luară drumul Veneţiei, căci se temeau de cruzimea cea mare a Moldovenilor. Nu ştim dacă această cruzime se datoreşte duşmăniei din ultimul timp dintre Alexandru şi Vladislav, sau e vorba iar de bandele de hoţi întâlnite de francezul Guillebert de Lannoy.

XII
SFÂRŞITUL LUI ALEXANDRU CEL BUN. FAMILIA LUI

Alexandru cel Bun se sfârşi în anul 1432 şi fu îngropat cu cinste în mănăstirea Bistriţei clădită

de dânsul. Poporul i-a zis « cel Bun », poreclă care înseamnă o slavă de care puţini s'au bucurat în vremuri turburi de învrăjbire ale trecutului nostru. Şi istoria, care cunoaşte azi în amănunte faptele lui, nu poate decât să întărească pe vecie judecata poporului asupra lui: a fost un bun păzitor al ţării, drept şi neclintit apărător al credinţei, cârmuitor paşnic, întemeietor de sate şi oraşe şi mănăstiri. Dar urmaşii care l-au cinstit cu această faimă nepieritoare, n'au ştiut să-i păzească mormântul, aşa cum el a ştiut să-şi păzească supuşii, căci azi mormântul s'a aflat profanat, oasele au fost aruncate de lacomi căutători de odoare şi nici măcar piatra, în care era săpat numele lui, nu s'a mai păstrat.

Rămâne să spunem câteva cuvinte despre familia lui. Am văzut la începutul acestei cărţi, cari au fost înaintaşii lui. Alexandru cel Bun a fost căsătorit de trei ori. Deşi mai toţi cercetătorii socotesc între soţiile lui şi pe o Margareta unguroaică, aceasta n'a existat, şi socotelile lor se întemeiază pe o greşală.

Prima lui soţie a fost Ana, numită şi Neacşa. Cu aceasta avu Alexandru pe întâiul său născut, Roman, care muri copil, şi pe o fată Vasilisa (nume grecesc), apoi pe Ilie, care-i urmă în scaunul domniei. Tot în acea vreme Alexandru mai avu un fiu Ştefan sau Steţcu, dintr'o ţiitoare, Stanca, pe care-l recunoscu însă mai târziu ca fiu legiuit.

După moartea doamnei Ana în 1414, Alexandru se căsători cu Ringala (cu numele din botez Maria), de care cum am văzut el se despărţi la 1414, din pricina deosebirii de credinţă. Indată după despărţire Alexandru se căsători a treia oară cu sora boerului Bratul, fiica unui boer Marin, anume Marena, cu care avu doi fii: Petre şi Alexandru (acesta din urmă a murit curând, tânăr încă) şi o fiică numită Chiajna, care trăi până în vremea lui Ştefan cel Mare. Pe lângă aceşti copii Alexandru mai avu şi un fiu din flori, Bogdan, care a fost mai târziu domn şi tatăl lui Ştefan cel Mare.

Incă în zilele domniei lui Alexandru, fiul său mai mare, Ilie luă în căsătorie pe Maria, fiica ducelui Andrei dela Chiev (în Polonia) şi soră cu Sofia, ultima soţie a regelui Vladislav Iagiello, amândouă ortodoxe. Din această căsătorie se născu un fiu Roman, care purta numele bunicului său.

Acest neam al lui Alexandru cel Bun a fost încărcat cu multe păcate, de cari bunul lor părinte nu era vinovat căci au luptat între ei cu cruzime de fiară pentru scaun şi domnie, dar tot din rândurile lor s'a ridicat marele apărător al ţării şi al creştinătăţii întregi, Ştefan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE

Toate documentele ieşite din cancelaria lui Alexandru cel Bun au fost publicate de M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II volume, Iaşi, 1931 şi 1932.

Despre Alexandru au publicat în franţuzeşte la 1882 o scriere azi învechită, E. Picot şi G. Bengescu, *Alexandre le Bon, prince de Moldavie*, Viena, 1882.

Despre *Grigore Ţamblac* a scris un articol, cuprinzând însă multe greşeli, episcopul Melhisedec, în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, anul II, 1884. Tot acolo s'a publicat de acelaşi şi *Viaţa Sfântului Ioan cel Bun*, în slavoneşte cu traducere românească. *Patrafirul lui Alexandru cel Bun*, a fost publicat cu lămuriri de N. Iorga, în *Analele Academiei Române, secţiunea istorică*, seria II-a, volumul 35, 1912.

Cronica ţării în slavoneşte, care cuprinde amănunte asupra familiei lui Alexandru, a fost publicată de Ioan Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti, 1895.

Pentru Ringala şi catolicismul în Moldova este studiul fundamental al lui C. Auner, *Episcopia dela Baia*, în *Revista catolică*, IV, 1915. Cronica streină cu cele mai multe ştiri despre Moldova sub Alexandru este a lui I. Dlugosz (polonez) *Historiae Polonicae*, I, Leipzig, 1712. Descrierea călătoriei în Moldova a lui Guillebert de Lannoy se află reprodusă de B. P. Haşdeu, în *Arhiva Istorică a României*, I, partea 1, 1865, pag. 129.

TABLA DE MATERII

MONITORUL OFICIAL
ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1932

PREŢUL 20 LEI